

SODOBNE IDENTIFIKACIJE V PRIMEŽU TRANSNACIONALNIH TOKOV: TRANSNACIONALNA DRUŽBENA POLJA IN IDENTIFIKACIJE »RYANAIR GENERACIJE« IRSKIH MIGRANTOV

Tea GOLOB¹

COBISS 1.01

IZVLEČEK

Sodobne identifikacije v primežu transnacionalnih tokov: Transnacionalna družbena polja in identifikacije »Ryanair generacije« irskih migrantov

V članku se osredotočamo na sodobne identifikacije v transnacionalnem kontekstu, ki odražajo določene spremembe družbenega reda. Identifikacije razumemo kot proces, ki temelji tako na refleksivnih zamišljanjih posameznikov v odnosu z družbenim okoljem kot tudi na določenih dispozicijah, ki se oblikujejo z nenehnimi interakcijami med tradicijami, nazori in vrednotami. Dialektični odnos med obema poloma identifikacijskih procesov obravnavamo skozi perspektivo družbenih polj, prenešenih na transnacionalno sfero. Na podlagi zgodb irskih migrantov, pridobljenih z etnografsko metodo, želimo prikazati, kako prehajanje meja (tako fizičnih kot zamišljenih), transnacionalne družbene interakcije in institucije ter življenjske izkušnje posameznikov v odnosu s preteklostjo ter z nacionalnim in lokalnim okoljem vplivajo na razumevanje sebstva in oblikovanje identitet. Pomembno vlogo igrajo posameznikove možnosti dostopa do različnih virov. Prav tako prikažemo vlogo transnacionalnega habitusa, ki omogoča intenzivnejšo refleksivnost in presojanje posameznikovih dejanj ter tudi institucionalnih okvirov, v katere je umeščen.

KLJUČNE BESEDE: irska diaspora, transnacionalni habitus, identifikacije

ABSTRACT

Contemporary Identifications and Transnational Flows: Transnational Social Fields and Identifications of the "Ryanair Generation" of Irish Migrants

The article focuses on certain issues related to contemporary identifications in the transnational social sphere which are a result of reflexive considerations of the individual's position in the social environment, but also simultaneously depend on particular predispositions shaped through ongoing interactions between traditions, worldviews and values of the individual's context of origin. The main aim is to demonstrate the potential of the concept of social fields in its transnational variant and connect the argumentation to the Irish transnational diaspora. The paper draws insight from in-depth interviews which were obtained using the ethnographic method. The concept of the transnational social field is capable of shedding light on the dynamics of identity constructions which in the transnational sphere are more specific. A substantial role is played by the individual's ability to access to various types of capital. Further, the transition between particular fields enables more intensive reflexivity and a consideration of an individual's actions and also of the institutional frames in which they are embedded. Transnational

¹ Mag. kulturne antropologije, mlada raziskovalka, asistentka, Fakulteta za uporabne družbene študije v Novi Gorici, Gregorčičeva 19, SI-5000 Nova Gorica, tea.golob@fuds.si.

layers of identities can thus take on instrumental meanings and allow individuals to have greater control over their lives and more easily achieve their goals.

KEY WORDS: Irish diaspora, transnational habitus, identifications

UVOD

Današnji svet zaznamujejo družbeni pojavi, povezani s tehnološkim razvojem, z množičnimi mediji in vplivi globalizirane povezanosti na ekonomski, politični in kulturni ravni. Spremembe, ki jih zaradi razvoja komunikacijske tehnologije in transporta povzročajo procesi povezovanja lokalnosti z globalno ravno, omogočajo in zahtevajo upoštevanje novih perspektiv družbene realnosti. Posamezniki so vedno bolj vpeti v globalne tokove in transnacionalne povezave, v katerih se soočajo z raznolikimi družbenimi in kulturnimi vplivi. Vedno več sprememb v komuniciranju vodi do relativizacije ustaljenih kulturnih in individualnih praks, mnoštvo raznolikih idej pa vpliva tudi na percepcijo sebe in identitet (Gergen 1991).

Prepoznavanje sebe v odnosu do drugih ter oblikovanje tako osebnih kot tudi skupinskih identifikacij je v kontekstu transnacionalnih ter globalnih procesov in vplivov dobilo nov pomen. Tradicionalna identitetna sidrišča, povezana z določenim teritorijem, s kulturo in z zgodovinskimi narativi, izgubljajo svojo moč; od tod ideja, da je sodobne identitete treba razumeti v odnosu s fluidnostjo tako časa kot prostora. Sočasne povezave ljudi iz različnih delov sveta so z raznolikimi paletami aktivnosti, idej in blagovne izmenjave omogočile dekonstrukcijo v središče postkartezijske zahodne metafizike umeščenega subjekta in z njim povezanih identifikacij (Hall, Du Gay 2000). Kljub spremenjenemu položaju posameznikov v družbenem redu pa strukturne sile nikakor niso brez moči. Odnos med posameznikom in družbeno strukturo buri družboslovne duhove že vse od začetka sociološke vede in je del sodobnih pogledov na identitete, razpetih med vlogo posameznikove refleksivnosti in dispozicijskih vplivov (Adams 2006). Z dialektičnim odnosom med obema poloma identifikacijskih procesov se soočamo tudi v pričujočem prispevku. Koncept sodobnih večplastnih in fluidnih identitet želimo umestiti v kontekst transnacionalnih družbenih polj, ki omogoča sočasno upoštevanje interpretativnih okvirov obeh perspektiv ter osvetljuje dinamiko ustvarjanja identifikacij v nekoliko specifični transnacionalni sferi. Osredotočili se bomo na tako imenovani »novi val« irskih migrantov. Ti so imaginativno in fizično vpeti v družbene svetove, ki se raztezajo preko meja ene nacionalne države. Vpliv participacije v transnacionalnih družbenih poljih na konstrukcijo identifikacij bomo prikazali s pomočjo zgodb migrantov, pridobljenih s poglobljenimi intervjuji. Migrante obravnavamo v kontekstu transnacionalnih migracij, ki postavlja pod vprašaj enosmerne migracijske poti in koncept povratništva kot tretjo, in zadnjo, fazo migracijskega kroga (Čebulj Sajko 2004). Te predpostavke ne zajamejo kompleksnosti sodobnih migracijskih procesov (Lukšič Hacin 2002; Mlekuž 2003), ki trčijo ena ob drugo predvsem pri obravnavanju večgeneracijskih fenomenov raziskovalnega problema (Repič 2006). Vsakdanje življenje obravnavanih migrantov je zaznamovano z gostim omrežjem poznanstev, dnevnimi praksami ter zamišljanji, ki niso zamejeni s fizičnim prostorom.

S konceptom transnacionalnih identifikacij so se doslej najpogosteje ukvarjale študije migracij, vendar pa je dejansko povezan z vsakim posameznikom ali družbeno skupino, ki del svojega življenja organizira preko meja nacionalnih držav. Vsi, naj bodo to diasporične skupnosti, podjetniki ali mednarodni študenti, konstruirajo specifične transnacionalne oblike identifikacij, ki jih ne smemo posplošiti zgolj z uporabo oznake transnacionalne. Prav tako pa ni homogen niti proces ustvarjanja transnacionalnih plasti identifikacij v posameznih skupinah. Kar želimo prikazati, je, da identifikacije temeljijo tako na refleksivnih zamišljanjih posameznikov v odnosu z družbenim okoljem kot tudi na določenih predispozicijah, ki se oblikujejo z nenehnimi interakcijami med tradicijami, nazori in vrednotami, zakoreninjenimi v posameznikov kontekst. Vstop v transnacionalno družbeno sfero in prisotnost v njej nikakor nista omogočena vsakemu posamezniku. Lahko bi celo rekli, da je transnacionalna plast osebnih ali kolektivnih identitet privilegij določenih posameznikov. Pomembno vlogo igrajo posameznikove možnosti

dostopa do različnih virov kapitala, tako družbenega, ekonomskega kot tudi kulturnega. Razpolaganje s številnimi viri je bistvenega pomena pri prestopu iz lokalnih in nacionalnih družbenih polj v transnacionalno družbeno sfero. Ta predstavlja družbeno okolje v širšem smislu in ni povezana s fizičnimi prostori ali skupnostmi, temveč z miselnimi mapami oziroma s kolektivnimi spomini kot načinom komunikacije, ki odraža prevladujočo obliko družbeno konstruirane kolektivnosti. Transnacionalne miselne mape ne odražajo nujno kozmopolitskih nazorov, ki lahko povezujejo posameznike v globalnem svetu, temveč so lahko povezane izključno z idejo domovine ali etnične skupnosti, ki pa v migracijskih procesih pridobi nove pomene. Transnacionalno družbeno sfero opredeljujejo spremenjeni kulturni okviri, ki, kot meni Appadurai (1996), povezujejo vlogo imaginacije s konstruiranimi pokrajinami kolektivnih aspiracij nad nacionalnimi družbenimi okolji. Transnacionalna družbena sfera ni homogeno okolje, temveč je sestavljena iz palete transnacionalnih polj, v katerih delujejo posamezniki oziroma skupine. Prehod med posameznimi polji omogoča intenzivnejšo refleksivnost in presojanje posameznikovih dejanj ter tudi institucionalnih okvirov, v katere je umeščen. Kar se pri tem kaže kot pomembno, je, da imajo transnacionalni posamezniki, kot temu pravi Fligstein (2001), več družbenih veščin, ki omogočajo družbeno delovanje in presojanje življenjskega smisla. Transnacionalne plasti identifikacij lahko prevzamejo instrumentalni pomen in omogočajo posamezniku, da bolje kontrolira svoje življenje in hitreje dosegata zastavljene cilje. S konceptom transnacionalnih družbenih polj želimo osvetliti tudi transnacionalni kontekst različnih dimenzij polj, povezanih s kognitivnimi okviri, institucionalna pravila in odnosne topografije omrežij (Beckert 2010). S slednjim želimo prikazati, kako nenehno prehajanje meja (tako fizičnih kot zamišljenih), transnacionalne družbene interakcije in institucije ter posameznikove življenjske izkušnje v odnosu s preteklostjo ter z nacionalnim in lokalnim okoljem vplivajo na razumevanje sebstva in oblikovanje identitet.

IZZIVI ETNOGRAFSKEGA DELA IN METODOLOŠKI PRISTOPI

Migracijski procesi so globoko vtisnjeni v irsko družbo in že več stoletij igrajo ključno vlogo v političnem in družbenem kontekstu države. Izseljivanje je neločljivo povezano s prevladujočimi predstavami irskega naroda, ki pomagajo razumeti migracijske izkušnje. Vse do zadnjih desetletij prejšnjega stoletja je izseljevanje globoko zaznamovalo irsko družbo, z izjemo sedemdesetih let, ko se pojavi povratništvo. Izseljivanje in z njim povezani diskurzi razkrivajo številne spremembe v dojemanju nacionalne identitete, razredne pripadnosti, vlogi religije in danes tudi globalizacije, saj so učinkovito orodje za legitimizacijo idej prevladujočih družbenih skupin. V preteklosti so bili migracijski diskurzi obarvani s prevladujočimi političnimi ideologijami, ki so zagovarjale irsko narodnost in pravico do suverenosti države. Sodobni diskurzi pa poudarjajo predvsem pomembno vlogo irskega naroda na mednarodnem trgu dela (Mac Laughlin 1997). Med nekdanjimi izseljenci in sodobnimi irskimi migranti je pravzaprav težko najti vzporednice. Slednje tako popularni mediji kot tudi akademski diskurz imenujejo »novi val« izseljencev, »Ryanair generacija«, celo »izseljenska aristokracija«. So simbol nove in samozavestne države, prisotne v mednarodnem prostoru (Gray 2000). Prepoznani so kot transnacionalni migranti, sposobni plesti nove oblike ekonomskih, političnih in kulturnih povezav preko meja nacionalne države. Vzdržujejo redne stike s svojo domovino in se pogosto vračajo. V zadnjem desetletju so se številni vrnili na Irsko, kar pa ne pomeni, da so prekinili stike z državo, iz katere so se vrnili. Podoba Irske je z medijskimi in znanstvenimi diskurzi o izseljenstvu in povratnih migracijah postala neločljivo povezana z idejo diaspore, ki združuje irski narod v globalnem smislu. Koncept irske diaspore pa sproža plaz konceptualnih in tudi metodoloških premislekov, s katerimi se srečujemo v raziskavi. Prvotni pomen diaspore, ki je vključeval zgodovinsko razumevanje judovskega preseljevanja, je v zadnjih desetletjih dobil vrsto novih razumevanj, ki so sprožila nejasnost v semantičnem, konceptualnem in disciplinarnem smislu (Brubaker

2005). Nove vrste mobilnosti in tehnološki razvoj so naredili koncept preveč inkluziven. Ključni elementi, ki kljub številnim nejasnostim omogočajo razumevanje diaspore, so po Brubakerju predvsem razpršenost v prostoru, usmerjenost k domovini in vzdrževanje meja. Ti prepoznavnost skupnosti ohranjajo z aktivno solidarnostjo ter gostim družbenim omrežjem, ki člane povezuje v enotno transnacionalno skupnost (2005: 11). V polju transnacionalnosti so pojem zaznamovale teoretične konceptualizacije, ki so diasporo povežale s predstavnostjo identitete in kulture v mednarodnem političnem prostoru in tako postale element samoreferenčnosti in identifikacij. Novi komunikacijski kanali, ekonomske izmenjave in hitrejši oblike fizičnega preseljevanja so povečali tudi politični pomen diaspor, kar se kaže tudi v primeru irskih transnacionalnih migrantov, ki kot diaspora igrajo pomembno vlogo v političnem diskurzu. V raziskavi migrantov ne želimo esencializirati znotraj meja določene skupnosti, temveč jih obravnavati kot posameznike, ki so navezani tako na idejo domovine kot tudi na državo, kamor so se izselili, in tako vzdržujejo omrežja ter kulturne izmenjave v transnacionalnih družbenih poljih. Pojem igra pomembno vlogo predvsem ob upoštevanju »diasporične zavesti«, ki se nanaša na dvojne ali pa večplastne identifikacije, ki sočasno povezujejo posameznika z več prostori (Vertovec 1999).

Ključno vlogo v življenju migrantov imajo torej družbene mreže, ki jih zaznamujejo komunikacijski vzorci, izmenjava informacij in njihova prisotnost v družbenokulturnih in političnih dejavnostih (Vertovec 2001). Obstoječe mreže, ki jih migranti uporabljajo v procesu migracij in s katerimi si organizirajo življenje, so bile prepoznane kot pomembna dimenzija migracijskih izkušenj (Boyd 1989). Družbene mreže omogočajo iskanje zaposlitve in nastanitve, ponujajo družbeno in ekonomsko varnost ter ne nazadnje omogočajo psihološko podporo. Transnacionalne družbene mreže, ki so sicer zakoreninjene v določeni lokalnosti, so hkrati tudi del globalnega toka in tako posebna prostorska dimenzija. Sledeč tem spoznanjem, se tovrstno etnografsko delo precej razlikuje od klasičnega antropološkega terenskega dela. Smoter pričujoče raziskave je zajeti določene aspekte v vsakdanjem življenju posameznikov, ki spodkopavajo tradicionalne antropološke ali sociološke perspektive. Izziv etnografskega terenskega dela je torej bil, kako ustrezno razložiti številne medpovezave okrog sveta, ki kultur ne dojemajo na tradicionalni način. Odgovor na vprašanje, kako se lotiti omenjenega izziva, je ponudila večpodročna, multilokalna ali translokalna etnografija (Robben 2007). Etnografsko delo je v pričujoči raziskavi skušalo zajeti povezave med posamezniki v transnacionalnih družbenih poljih, ki povezujejo različne lokacije, razpršene po številnih območjih sveta. Fokus etnografskega dela je bil na irskih migrantih, ki so se izselili z Irskega v Anglijo ali Združene države Amerike (maloštevilni tudi v Španijo) in se pozneje vrnili, ter tudi na njihovih potomcih, ki so se rodili v tujini oziroma diasporični skupnosti ter se pozneje odločili za življenje na Irskem. Terensko delo na Irskem je potekalo med septembrom in novembrom 2008 ter februarjem in majem 2011. Sogovornike smo pridobivali s pristopom snežne kepe, ki pa je kljub učinkovitosti povzročal metodološke zagate. Na začetku raziskovalnega dela smo bili omejeni na zelo ozek krog ljudi; ta je vključeval eno generacijo migrantov, ki je prišla iz Londona. Krog sogovornikov smo poskušali razširiti na različne načine, med drugim tudi s pomočjo številnih organizacij, ki se na Irskem ukvarjajo s povratno migracijo na institucionalni ravni.

Glavni namen etnografske raziskave je bil pridobiti življenjske zgodbe migrantov, ki so miselno in fizično vpeti v družbene svetove, razpoteegnjene med dve nacionalni državi oziroma več držav. V pogovorih smo – le kot orientacijo – uporabili polstrukturiran vprašalnik. Sogovorniki so pri izbiri tem pogosto prevzeli iniciativo in govorili o svojih življenjskih izkušnjah in prigodah, ki pa so bile tematsko povezane z njihovimi migracijskimi potmi, načinom življenja v tujini in odnosom do domovine, kjer je izhodiščno vlogo igral koncept doma. Zgodbe so omogočile vpogled v številne narative, ki usmerjajo delovanje posameznikov v določenem času in prostoru ter povezujejo dogodke iz različnih časovnih obdobj in fizičnih prostorov v celoto (Nelson 2003). Kot meni Fog Olwig (2003), so pogovori o življenjskih zgodbah v tovrstnih raziskavah zelo učinkovita metoda, saj ponujajo konkretna raziskovalna orodja za preučevanje migracijskih izkušenj. Prav tako je pripovedovanje življenjskih zgodb vedno odsev spreminjajočih se zgodovinskih, kulturnih in ekonomskih okolij (Cashman 2008), ki igrajo pomembno vlogo v notranji dinamiki (transnacionalnih) družbenih polj. Izziv etnografskega dela torej ni bilo samo zbiranje zgodb,

temveč tudi njihova analiza. Narativi so skupinska konstrukcija, na podlagi katerih se posameznikovi spomini umestijo v skupni konceptualni sistem (Nelson 2003). Osebné zgodbe tako odražajo skupne karakteristike določene skupine. Pri iskanju skupnega glasu pa ne smemo zanemariti povsem subjektivnih izkušenj sogovornikov (Malkki 1995) in hkrati upoštevati tudi vlogo nas samih v raziskovalnem procesu. Vsak etnografski korak v raziskovanju je bila unikatna izkušnja (Cerwonka, Malkki 2007), prav tako pa tudi izbira v analizo vključenih narativov odseva vlogo raziskovalca, torej našo lastno interpretacijo.

TRANSNACIONALNA DRUŽBENA POLJA – KRATEK PREGLED

Koncept transnacionalnih družbenih polj zajema simultanost elementov lokalnosti in večplastnosti v transnacionalnih identitetah in je tako primeren za preučevanje različnih družbenih skupin, vključenih v vedno večjo ekonomsko, družbeno in kulturno povezanost sveta. Prav tako lahko osvetljuje določene aspekte odnosa med posameznikom, družbo in identifikacijami. Čeprav spodbija metodološki nacionalizem, kljub temu vključuje vpliv institucionalnih sil in družbenega okolja na posameznikovo »biografijo« (Giddens 1991). Koncept transnacionalnih družbenih polj izhaja iz študij migracij (Fouron, Glick Schiller 2001; Levitt, Glick Schiller 2004), ki se osredotočajo na vpliv globalnih procesov in tokov na transnacionalne povezave, poudarjajo vlogo delovanja (agencije) in skupnosti, raziskujejo transnacionalna družbena omrežja ter tudi identitete (Moallem 2000; Adler 2000; Tsuda 2001; Riccio 2001; Cohen 2004; Kelly, Lusi 2006; Gargano 2009). Korenine samega koncepta segajo v čas manchesterske antropološke šole, ki je idejo polj uporabila za raziskovanje urbaniziranih lokalnosti in pogojev za hitre družbene in politične spremembe. Te ideje so v znamenitem delu povzele Linda Basch, Nina Glick-Schiller in Cristina Blanc-Szanton (1994), ki so družbena polja definirale kot paleto številnih, med seboj prepletenih omrežij družbenih odnosov, s katerimi se neenako razporejajo, organizirajo in prenašajo ideje, prakse in viri. Vprašljive pa so postale tiste preveč generalizirane konceptualizacije odnosov v polju, ki odražajo poenostavljeno enostranskost (Vertovec 2001). V transnacionalnih družbenih svetovih ali poljih prisotni posamezniki nikakor niso homogena skupina. Kot posledica so v ospredje stopile ideje, da toliko, kot je oblik transnacionalnosti, vsaj toliko je tudi transnacionalnih svetov (Smith 2002). Posamezniki se lahko premikajo skozi različna družbena polja (Kearney 1995), ki predstavljajo raznoliko paleto dejavnikov vpliva na individualne prakse, nazore in identifikacije. Kompleksnost notranjih dinamik določenega polja in sovpliv raznolikih družbenih svetov sta spodbudila nastanek konceptov »geometrije moči« (Massey 1991; Sørensen 1998 v Vertovec 1999) oziroma »nove geografije prehajanja meja« (Sassen 2002), ki poudarjata prisotnost različne *umeščenosti* (*embeddedness*). Vlogo družbene pozicioniranosti in odnose moči sta v konceptualizacijo transnacionalnih družbenih polj vključili Levitt in Glick Schiller (2004), ki sta svoje ideje delno gradili tudi na Bourdieuju. Ponudili sta pogled na družbena polja, kjer bistveno vlogo igra razlikovanje med »načinom bivanja« in »načinom pripadnosti«. Prvi način se nanaša na dejanske družbene odnose, v katerih sodelujejo posamezniki, in ne toliko na identitete, asociirane z njihovimi dejanji. Posamezniki so lahko *umeščeni* (*embedded*) v družbeno polje, vendar se ne identificirajo nujno s katerikoli okoljem ali kulturno politiko, asociirano s poljem; imajo namreč možnost izbire identifikacij. Prav nasprotno pa se način pripadnosti nanaša na prakse, neločljivo povezane z identiteto skupine. Posamezniki v transnacionalnih družbenih poljih lahko povezujejo oba načina v specifičnih kontekstih (Levitt, Glick Schiller 2004: 10–11).

Naša razmišljanja izhajajo iz del, ki poudarjajo, da nacionalne meje niso nujno tudi meje družbenih polj ter da transnacionalna polja lahko akterje združujejo z neposrednimi in posrednimi čezmejnimi odnosi (Levitt, Glick Schiller 2004). Transnacionalna družbena polja vključujejo lokacije, ki se raztezajo preko meja dveh ali več nacionalnih držav in prisotne vključujejo v vsakodnevno družbeno reprodukcijo (Fouron, Glick Schiller 2001: 544). Te konceptualizacije se v glavnem ne razlikujejo od Fligsteinovih

idej, ki družbena polja razume kot lokalne družbene rede ali področja, kjer se posamezniki združujejo in uokvirjajo svoja dejanja *vis-à-vis* drug do drugega (2001: 108, tudi v Fligstein, McAdam 2012). Kot pravita Levitt in Glick Schiller, so v tem smislu vsa družbena polja lokalna, saj na posameznikova življenja v njihovem lokalnem okolju vplivajo tako bližnje kot oddaljene povezave (2004: 10). Pomemben vidik transnacionalnih družbenih polj se kaže v razlikovanju med povezavami, v katere so vpleteni posamezniki tako na lokalni, nacionalni kot tudi na transnacionalni ravni, in upoštevanju družbenih sil v transnacionalni sferi.

Prenos transnacionalnih družbenih polj v analitični pristop raziskovanja identitet omogoča upoštevanje individualnih izkušenj v samem procesu identifikacij, ki nastopajo kot rezultat participacije v nacionalni skupnosti, transnacionalni skupini ter z obeh ravni izhajajočih institucionalnih pravil. Koncept upošteva tudi strukturne dispozicije in umeščenost posameznikov v družbeno konstelacijo, pri čemer pa nikakor nista zanemarjeni posameznikova reflektivnost in imaginacija (Appadurai 1996). Koncept družbenih polj omogoča vpogled v psihološke procese posameznika, ki se kažejo v notranji presoji ali konverzaciji (Archer 2003) ter vplivu zunanjih dejavnikov, ki nastopajo kot zunanja sidrišča pomenov. Poglejmo še, zakaj so v konstrukciji identitet pomembne strukturne dispozicije in kako jih v primeru preučevanja transnacionalnih identitet prepoznati in upoštevati.

IRSKI TRANSNACIONALNI MIGRANTI IN TRANSNACIONALNA DRUŽBENA POLJA

Irska migracija je danes neločljivo povezana z globalnimi procesi, razvojem informacijske tehnologije, transportne infrastrukture in s transnacionalnimi kulturnimi izmenjavami. Življenje migrantov je vsakodnevno zaznamovano z intenzivnimi prekomejnimi stiki, ki so lahko fizični ali pa potekajo preko spletnih komunikacijskih kanalov. V družbene svetove so umeščeni preko omrežij in različnih organizacij, njihove družbene prakse pa so tako redno povezane tudi s transnacionalno družbeno sfero. Nenehno gibanje preko meja, tako fizično kot zamišljeno, omogoča kreiranje določenih družbenih spominov, diskurzov in občutkov pripadnosti. Subjektivna samoopredeljenost v družbenem okolju temelji na medigri različnih družbenih sil, ki jih Beckert (2010) definira kot kognitivne okvire, institucionalna pravila in omrežja. V transnacionalnih družbenih poljih prisotni posamezniki ali družbene skupine uradno pripadajo eni nacionalni državi, v primeru dvojnega državljanstva celo več državam. Posledično so vpeti v določene pravne in politične institucije, ki narekujejo njihova dejanja in družbeno interakcijo, pogosto pa so tudi del splošnega vrednotnega konsenza določene družbene skupine. Irska migracija je obremenjena s prevladujočimi diskurzi, ki so v stoletjih množičnega izseljevanja skušali legitimizirati njeno pojavnost. V zadnjih nekaj desetletjih je prevladujoči javni in politični diskurz migrante postavil v novo globalizirano realnost, kjer migranti na mednarodnem delovnem trgu lahko sodelujejo kot suvereni politični akterji. Irski migranti so postali del transnacionalne irske diaspore, kar jih postavlja v spremenjeno družbeno realnost in vpliva na dožemanje sebe v nasprotju z drugimi. Prevladujoči diskurzi so povezani predvsem z odzivom na tržno kompetitivnost na globalni ravni in v Evropski uniji. Njihov spremenjeni družbeni položaj odraža izjava irskega ministra za zunanje zadeve Briana Leniahna iz leta 1987:

Mi emigrante obravnavamo kot del naše globalne generacije irskega ljudstva. Ponosni moramo biti nanje. Bolj kot bodo izpilili svoje spretnosti in talente v drugem okolju, več delovne etike bodo pridobili v državah, kot so Nemčija ali ZDA, več bodo lahko doprinesli Irski, ko se vrnejo (v Gray 2000: 135).

Tudi mediji in znanstvena srenja so jih prepoznali kot nov val migracij. Nikakor pa niso, kot jih prikazujejo prevladujoči diskurzi, homogena skupina. Tehnološki razvoj in razmah komunikacij ponujata nove možnosti, ki se odražajo v transnacionalni sferi, uspeh posameznikov pa je odvisen tudi od drugih zu-

nanjih dejavnikov. Pomembno je upoštevati pretok kapitala in ekonomskih interakcij, ki pogosto pogojujejo ali usmerjajo tudi družbene interakcije preko nacionalnih držav, ter politične procese in pravila, ki jih diktirajo in uravnavajo nacionalne države. Glede na naravo njihovega delovanja v transnacionalnem prostoru se spreminja tudi vloga institucionalnih pravil, vendar pa ta določajo pravila družbenih iger, kot jih na primer razume Bourdieu (1977), oziroma jih sploh omogočajo. Poleg tega pomembno vlogo igra družbeni kapital, ki osvetljuje okoliščine, v katerih etnične in diasporične skupnosti uporabljajo svoje transnacionalne družinske vezi z namenom ohranjanja etničnih identitet, reproduciranja in spreminjanja etničnih vrednot in ritualov (Portes idr. 1999; Vertovec 2001; Evergeti, Zontini 2006). Ko posamezniki vstopijo v transnacionalno sfero, hkrati preko različnih družbenih omrežij vstopajo v odnose na transnacionalni ravni. Ti odnosi so lahko osebni ali virtualni oziroma so kombinacija obeh. Pomembno je, da vplivajo na posameznike na vsakodnevni ravni in so tako prisotni v družbenih prostorih, ki se raztezajo preko nacionalnih meja. Družbena interakcija je tako specifična, bolj raznolika, številčnejša. Družbeni kanali so bolj razvejani in prepleteni preko različnih fizičnih in družbenih lokacij, ki jih je treba upoštevati. Migranti v diasporičnih skupnostih vzpostavljajo družinske in družbene odnose, ki so rekonstruirani in se nadaljujejo v obliki, značilni za prostor, iz katerega so migranti prišli. Biti del transnacionalne diaspore ne pomeni prerezati vezi z domovino. Prav nasprotno – predmigracijske mreže ostajajo trdne. Migranti, ki živijo v irski diaspori, redno obiskujejo sorodnike in prijatelje v domovini ter z njimi vzdržujejo stalne stike. Te povezave, ki so del njihove vsakodnevne realnosti, imajo pomembno vlogo tudi po njihovi vrnitvi. Sogovornik, ki je več let živel v ZDA in se pozneje vrnil na Irsko, je povedal, da je kljub vrnitvi še vedno močno povezan z Ameriko:

Imam veliko nečakov, otrok mojega brata, ki še vedno živijo tam in imam z njimi redne stike. Nekako smo se dogovorili, da pripeljem svoje otroke vsaj enkrat letno v Ameriko, ker bi radi videli svoje bratrance ... in mislim, da bi bilo tudi za otroke dobro, da vedo, od kod izhajajo.

Močne transnacionalne družinske povezave so vzpostavili še pred vrnitvijo, le da so bile povezane z drugim kontinentom:

Imam veliko družino in tudi moja žena ima veliko družino. No, takrat ko sva prišla v Ameriko, je bila še moje dekle, tam sva se poročila. Torej, oba imava veliki družini in sva pogosto prihajala na obisk. Dvajset let sem bil v Ameriki in samo eno leto nisem prišel na obisk. Večinoma smo se vračali za poroke, božič, no, dokler smo bili tam ilegalno, nismo počeli tega (smeh). Ampak ko je vse skupaj postalo legalno, smo se pogosto vračali.

V procesu migracije so vsi uporabili že obstoječe mreže, s katerimi so organizirali življenje v novem prostoru. Pomembna karakteristika irskih skupnosti je njihova neformalna družbena mreža. S pomočjo različnih prostorov, kjer se migranti srečujejo, kot so na primer cerkev, bar ali klub, deluje družbena mreža, v katero so vključeni duhovniki, delavci, gospodinje, prostovoljci ipd. Kako pomembne so te mreže, je razvidno iz izkušnje migranta, ki je več let nelegalno živel v Bostonu:

Tam sem tako našel službo, ampak ko sem prišel tja, sem bil ilegalec. Nisem imel zelene karte ali vize, zato smo morali delati nelegalno. Ampak to sploh ni bil problem. Bil sem pri prijateljih in ti so mi celo pomagali ponarediti družbeno varnostno kodo.

Opisane družbene mreže ostanejo trdne tudi ob vrnitvi na Irsko. Do prenosa družbenega kapitala prihaja na različne načine, redni obiski in stiki preko telefona in elektronske pošte omogočajo pomemben pretok informacij med diasporičnimi skupnostmi in domovino. Poleg tega pa transnacionalna družbena omrežja omogočajo kroženje in soočenja različnih kulturnih vzorcev, vrednotnih sistemov, zgodovinskih ozadij, družbenih spominov. Kognitivni okviri so tako nenehno izpostavljeni trkom različnih pomenskih vzorcev, ki se morajo, da družbena interakcija lahko sploh poteka, znotraj družbenega omrežja

prilagajati, spreminjati in združevati. Skupni konsenz, ki omogoča interakcijo, je tako precej bolj fleksibilen, čeprav lahko v določenih primerih nekatere kulturne vzorce celo bolj utrdi. Značilne oblike kulturnega kapitala krožijo s pomočjo številnih aktivnosti, idej in narativov. Pomembno je, da pri preučevanju transnacionalnih skupin in identifikacij upoštevamo različna kulturna okolja oziroma kognitivne okvire, ki segajo preko fizičnih meja lokalnosti in nacionalnih držav. Življenje migrantov je označeno z nenehnim usklajevanjem med biti »tukaj« in »tam«. Sogovornik, ki je več let živel v Španiji, je povedal:

Ne obžalujem, da sem kadar koli šel tja. Res mi je bilo vseč. Pogrešam vreme, pogrešam ljudi, ki živijo tam, čeprav nisem odrezal vseh stikov, ki jih imam tam. Pogosto grem tja, prav tako, kot sem prej hodil na Irsko. Ja, prav tako kot prej, samo obratno. Še vedno vzdržujem stike, saj je štirinajst let tamkajšnjega življenja postalo del mene. Oh, in vse stvari, ki sem jih počel tam. Tam sem kupil svoj prvi avto, tam sem kupil prvo hišo, vse pomembne stvari sem prvič počel tam, in nekako se počutim, da sem zdaj tudi malo Španca. In tja grem vsaj dva- do trikrat letno in običnem vse svoje prijatelje.

Migranti nenehno usklajujejo percepcijo svojih korenin na Irskem, občutek tesne povezanosti z življenjem v tujini in vrnitvijo. Njihove migracijske poti še naprej zapletajo različni interesi, poroka, otroci in drugi dejavniki (več v Gray 2000). Kompleksnost položaja je razvidna tudi v primeru potomcev v tujini rojenih irskih migrantov. Sogovornik, ki se je vrnil iz Bostona, je takole orisal položaj svojih otrok:

Rodili so se v ZDA. Ko smo se leta 2004 vrnili na Irsko, je imel Alex osem let, punčka pa tri leta. Seveda sta se imela za Američana in še vedno se imata. Imata potni list, ameriški potni list. Si predstavljate, da smo štirje doma in imamo osem potnih listov. Imata se torej za Američana, vendar pa mislim, da ker odrasčata tukaj, počasi postajata tudi Irca. Ta mala ima zdaj sedem let in ima perfekten irski naglas, starejši pa ... ne bi vedeli, da je Irec. Mislim, da ko bo izgubil svoj naglas, da se bo tudi počutil bolj irsko.

Kompleksnost sodobnega sveta in modernih družb omogoča različne povezave med ljudmi in ustvarja pogoje za multiple identitete sodobnega subjekta. Migranti ustvarjajo identitete v transnacionalnem prostoru, tega pa zaznamujejo družbene in simbolne mreže, ki povezujejo različne prostore. Če upoštevamo, da vsak habitat oziroma vsaka lokalnost predstavlja niz pogojev, ki vplivajo na identitete, potem izkušnje, pridobljene v mnogovrstnih habitatih, omogočajo konstrukcijo mnogovrstnih identitet (Hannerz 1996). Identitete migrantov vključujejo dispozicije, pridobljene na obeh straneh (v diasporični skupnosti in domovini), in prevzemajo posebno transnacionalno obliko, kar se kaže predvsem v njihovi etnični pripadnosti. Vse tri oblike družbenih sil vplivajo na posameznikovo umeščenost v lokalni red (Fligstein 2001), kjer posamezniki delujejo v odnosu z drugimi in sočasno ustvarjajo pomen in tudi identitete.

Kakšna je torej vloga posameznika pri ustvarjanju pomenov? Pomembno vlogo pri razpravi o transnacionalnih družbenih poljih igra ideja, da lahko različne aspekte identitete povežemo z značilnostmi »usmerjene intersubjektivnosti« (Bottero 2010). Pri tem je pomembno dejstvo, da intersubjektivne prakse, ki vplivajo na identitete, ne izhajajo le iz strukturnih dispozicij in umeščenosti, temveč tudi iz odsnosti in vpliva konkretnih družbenih omrežij. Prisotnost v transnacionalnih družbenih poljih je odvisna tudi od drugih (nacionalnih) družbenih polj, ki omogočajo posamezniku določen način življenja in ga povezujejo z določeno družbeno skupino, iz katere izhaja. Pri tem igrajo pomembno vlogo tudi različna osebna ozadja posameznikov, ki odražajo vpliv vseh treh omenjenih družbenih sil in tudi pomen različnih oblik kapitala, ki je vedno povezan z določenim poljem (Bourdieu, Wacquant 1992). Posamezniki torej prenašajo svojo lastno zgodovino, ki se nanaša na določeno lokalno in nacionalno okolje, v transnacionalno sfero, kjer trči ob raznolike družbene spomine, narative in vrednote, kar pomenljivo vpliva na način ustvarjanja pomenov in tudi konstrukcijo identitet. To pa ne pomeni, da v tem procesu prihaja do preprostega brikolaža identitetnih plasti oziroma da so identifikacije vnaprej determinirane z nekimi kolektivnimi ali institucionalnimi pravili. Identifikacije so odvisne od intersubjektivne presoje, s katero posamezniki delijo svoja prepričanja in percepcije in tako uokvirjajo prakse in pomen. Lahko

bi rekli, da kognitivni okviri pridobijo transnacionalno komponento, ki se ohranja in reproducira s kroženjem kulturnega kapitala v njegovi transnacionalni obliki. Kontekst, v katerih različne oblike kapitala dobijo pomen, je habitus (Bourdieu 1977). Obstoj različnih vrst kapitala, naj bo to kulturni, družbeni ali ekonomski, ki prevzemajo transnacionalno obliko, pa namigujejo na obstoj transnacionalnega habitusa. Izhajajoč iz Bourdieujevih idej je Luis E. Guarnizo (1998) predstavil idejo habitusa v transnacionalni obliki, kjer prekomejne prakse in družbene pozicije ustvarjajo zavestne in nezavedne dispozicije, ki v določenih situacijah usmerjajo dejanja na določen način. Transnacionalni habitus je zgrajen iz dispozicij, ki izhajajo iz različnih lokalnih in nacionalnih okolij in odražajo različen kontekst strukturnih okvirov in pričakovanj (glej tudi Kelly, Lusis 2006). Transnacionalna oblika habitusa se od Bourdieujevega oddaljuje v smislu, da je bolj definirana s premikanjem preko prostorov, kar omogoča večjo refleksivnost in usmerjenost posameznikovih dejanj v strukturiranih okoliščinah.

Transnacionalni posamezniki ali skupine z intersubjektivnimi praksami ustvarjajo transnacionalne plasti identifikacij na bolj refleksiven način, kot je to mogoče samo s prisotnostjo v lokalnih in nacionalnih poljih. Transnacionalni habitus kot konceptualno ogrodje transnacionalnih identifikacij omogoča osvetlitev odnosa med refleksivnostjo in strukturiranimi pozicijami. Diskusije, ki so skušale združiti obe perspektivi, so se osredotočale na možnost premika med posameznimi polji, kar omogoča večjo refleksivnost (McNay 1999). Vedno mogoč zdrs med posameznimi polji naj bi omogočal večjo refleksivnost (Bourdieu, Wacquant 1992: 131). To naj bi bilo v sodobnem svetu precej bolj rutinsko, saj so posamezniki veliko bolj soočeni z uravnavanjem med seboj konfliktnih polj (Adams 2006: 51). Kot primer navajamo položaj sogovornice, ki bi ji izobrazba omogočala boljše zaposlitev za daljši delovni čas, a je ta v konfliktu s tradicionalno vlogo matere in gospodinje, zelo pomembno za irsko družbo. V veliko večji meri lahko sama izbere, čemu bo posvetila več časa, in večinoma skuša uravnavati oboje, kar pred stoletjem, vsaj v tako imenovani zahodni družbi, še ni bila razširjena praksa. V transnacionalnih družbenih poljih delujoči posamezniki se vsakodnevno soočajo s prehajanjem različnih polj. Že sam vstop v transnacionalno sfero je odvisen od prehoda iz lokalnega in nacionalnega okolja in odraža prisotnost v sferi, ki s pomočjo transnacionalnih kanalov in omrežij sega med različne države; posamezniki morajo uravnavati prisotnost na različnih geografsko in tudi družbeno oddaljenih ravneh. Njihov transnacionalni »način bivanja« ali »način pripadnosti« odraža določeno ambivalentnost, ki zahteva premislek in zavedanje svojih dejanj. Samo tako lahko pripnejo svojemu obstoju primeren in smiselni pomen in se umestijo v družbeni kontekst.

Migranti lahko zavestno izbirajo med mnogovrstnimi identitetami in jih menjajo. Te mnogovrstne in spreminjajoče se identitete so del bistvene in učinkovite strategije migrantov, s katero se lažje vklopijo v novo okolje in vzpostavijo nove družbene mreže. Migranti lahko spreminjajo in poudarjajo določene identitete glede na določene okoliščine. Večplastni in ambivalentni občutki pripadnosti tako niso nujno breme. Prav nasprotno, usklajevanje identitet lahko prinaša določene prednosti, predstavlja strategije, s katerimi migranti nadzorujejo svoje življenje in migracijske poti. Ko imigrirajo, niso pasivne žrtve asimilacije, ampak ustvarijo ambivalentne identitete, s katerimi se lažje prilagodijo. Sposobni so menjati in izbirati določene identitete v določenih situacijah. Kot je poudaril eden med sogovorniki:

Na začetku, ko sem iskal službo, sem imel v Londonu nekaj težav s svojim naglasom, Tudi pozneje, ko sem že delal, sem moral krotiti svoj naglas, da bi me lažje razumeli in tudi bolj sprejeli medse. Moj naglas je postal bolj nevtralen. Če srečaš koga iz moje vasi, se res opazi, da govorijo precej drugače. Naj vam nekaj povem. Ko sem želel najeti hišo v Mayu, sem jo najprej poiskal preko spleta. Potem sem govoril z žensko, ki je bila nepremičninska posrednica, in prepričan sem bil, da je Angležinja. Ampak v resnici je Irka. Ko pride v London, je, kot da bi svoj naglas odložila kot obleko. Ko sva se dobila na Irskem in mi je razkazala hišo, je govorila kot prava Irka. Pozneje, ko sva čez nekaj let spet govorila po telefonu, je spet govorila z angleškim naglasom.

Njihova prisotnost v transnacionalnem prostoru ne temelji na opustitvi določenega kulturnega in družbenega okolja, ampak omogoča ohranitev izvirnega kulturnega prostora ter instrumentalno prilagoditev novemu (Portes idr. 1999). Identifikacije prevzamejo instrumentalno vrednost in posledično

nakazujejo na pomembno vlogo posameznikovega delovanja (agencije) v migracijskih procesih. Ti od posameznika neprestano zahtevajo redefinicijo identitet, večplastne in spreminjajoče se identitete pa so temeljna strategija migrantov. Tukaj je vključen tudi družbeni kapital. Obstoječa družbena omrežja omogočajo bolj interaktivne dimenzije družbenih iger in tudi bolj refleksivne dimenzije habitusa (Mozulis 2007). Možnost delovanja je v sodobnem svetu v veliki meri odvisna od dostopa do informacij in komunikacijskih virov (Delanty 2000). V tem smislu so transnacionalni akterji dobro opremljeni. Njihov vpliv je zaradi omenjenih virov opazen tudi na institucionalni ravni, še zlasti pri migrantih z dvojnimi državljanstvom, saj lahko lobirajo, volijo in financirajo politične kampanje v več političnih sistemih. Ker na pravni in družbeni status ter ekonomske in politične odnose lahko vplivajo na dveh lokacijah, tako presegajo omejitve definicij državljanstva (Glick Schiller 2005). Prav tako k večji fleksibilnosti in prilagajanju na družbeni kontekst doprinašajo njihovi kognitivni okviri. Kot je dejal eden med sogovorniki: »Vrnil sem se (iz ZDA), ker sem organiziral svoj položaj v firmi na način, ki mi je to omogočil.«

Transnacionalni način bivanja ni samodejno povezan z zavestno pripadnostjo določeni skupini, vendar, kot menita Levitt in Glick Schiller, imajo posamezniki, ki so vsakodnevno vpleteni v prekomejne družbene odnose in prakse, večjo možnost izbire identitet. Če ljudje eksplicitno prepoznajo in poudarijo transnacionalne elemente svojega sebstva in življenja, lahko začnejo izražati tudi transnacionalni način pripadnosti (2004: 10–11). Transnacionalna komponenta identifikacij je povsem premišljena odločitev in identifikacije so tako lahko povsem instrumentalne (glej tudi Repič 2010). Prehajanje meja, naj bo to fizično ali kognitivno, neprestano zahteva redefiniranje in spreminjanje identitetnih plasti, večplastne identifikacije pa so lahko bistvena strategija posameznikov. Transnacionalna družbena polja bi lahko razumeli tudi kot prostore rezistence, kjer večplastne identitete in transnacionalne prakse ponujajo zavestno možnost pobega pred regulativnimi določili nacionalne države (Guarnizo 1998; Low, Lawrence-Zúñiga 2003).

ZAKLJUČNE MISLI

Posamezniki v sodobnem svetu delujejo v različnih družbenih poljih, ki se ne ujemajo vedno z mejami nacionalnih držav. Globalni procesi omogočajo obstoj transnacionalnih družbenih polj, ki zahtevajo nov premislek o odnosu med družbenimi prostori, fizičnimi lokalnostmi in kognitivno oziroma imaginativno geografijo. Uporaba koncepta ne določa vnaprej, kako se ustvarjajo prostori, identitete in družbena omrežja, temveč omogoča prepoznavanje različnih dinamik moči, ki se manifestirajo z odnosi ljudi iz različnih družbenih in kulturnih okolij (glej tudi Gargano 2009). Uporaba transnacionalnih družbenih polj kot konceptualno orodje pri raziskovanju identifikacij dopušča natančnejše razumevanje in raziskovanje kompleksne soodnosnosti med individualnimi praksami ter transnacionalnim, nacionalnim in lokalnim kontekstom. Po eni strani upošteva vpliv kulturnih, družbenih in političnih obzorij, ki vplivajo na dispozijski set habitusa, po drugi pa omogoča vključevanje dialektičnega odnosa med refleksivnimi, kolektivnimi in dispozijskimi komponentami identifikacijskega procesa. Če želimo raziskovati identifikacije v transnacionalni sferi, moramo upoštevati »intersubjektivno prakso ter konkretna navodila, ki izhajajo iz omrežij različno razporejenih agentov« (Bottero 2010: 20). Koncept tako upošteva vlogo pozicioniranosti posameznika v družbenem okolju, njegove izkušnje, nazore, institucionalna pravila in pomembne aspekte mednarodnih in transnacionalnih skupnosti in skupin. S hkratnim upoštevanjem lokalnosti in večplastnosti v identifikacijah pa ponuja tudi konkretna teoretična izhodišča za nadaljnje empirične raziskave.

VIRI IN LITERATURA

Adams, Matthew (2006). Hybridising Habitus & Reflexivity: Towards an Understanding of Contemporary Identity? *Sociology* 40/3, 511–528.

- Adler, Rachel (2000). Human Agency in International Migration: The Maintenance of Transnational Social Fields by Yucatecan Migrants in Southwestern City. *Mexican Studies* 16, 165–187.
- Appadurai, Arjun (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Archer, Margaret (2003). *Structure, Agency, and the Internal Conversation*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Basch, Linda, Glick Schiller, Nina, Blanc-Szanton, Christina (ur.) (1994). *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-states*. Langhorn: Gordon and Breach.
- Beckert, Jens (2010). How Do Fields Change? The Interrelations of Institutions, Networks, and Cognition in the Dynamics of Markets. *Organization Studies* 31/5, 605–627.
- Bottero, Wendy (2010). Intersubjectivity and Bourdieusian Approaches to 'Identity'. *Cultural Sociology* 4/1, 3–22.
- Bourdieu, Pierre (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, Pierre, Wacquant, Loïc (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Oxford: Polity.
- Brubaker, Rogers (2005). The 'Diaspora' Diaspora. *Ethnic and Racial Studies* 28/1, 1–19.
- Boyd, Monika (1989). Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas. *International Migration Review* 23/3, 638–670.
- Cashman, Ray (2008) *Storytelling on the Northern Irish Border*. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press.
- Cerwonka, Allaine, Malkki, Liisa H. (2007). *Improvising Theory: Process and Temporality in Ethnographic Fieldwork*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Cohen, Erez (2004). I Am My Own Culture: The »Individual Migrant« and the »Migrant Community«: A Latin American Case Study in Australia. *Journal of Intercultural Studies* 25/2, 123–142.
- Čebulj Sajko, Breda (2004). Etnologija in povratništvo. *Dve domovini / Two Homelands* 19, 197–211.
- Delanty, Gerard (2000). *Modernity and Postmodernity: Knowledge, Power and the Self*. London: Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Evergeti, Venetia, Zontini, Elisabetta (2006). Introduction: Some Critical Reflections on Social Capital, Migration and Transnational Families. *Ethnic and Racial Studies* 29/6, 1025–1039.
- Fligstein, Neil (2001). Social Skill and the Theory of Fields. *Sociological Theory* 19, 105–125.
- Fligstein, Neil, McAdam, Douglas (2012). *A Theory of Fields*. Oxford: Oxford University Press.
- Fouron, E. Georges, Glick Schiller, Nina (2001). The Generation of Identity: Redefining the Second Generation Within a Transnational Social Field. *Migration, Transnationalization and Race in Changing* (ur. Hector R. Cordero-Guzman, Robert C. Smith). New York, Philadelphia: Temple University Press, 292–403.
- Gargano, Terra (2009). (Re)conceptualizing International Student Mobility: The Potential of Transnational Social Fields. *Journal of Studies in International Education* 13/3, 331–346.
- Gergen, J. Kenneth (1991). *The Saturated Self: Dilemmas of Identity in Contemporary Life*. New York: Basic Books.
- Gray, Breda (2000). From 'Ethnicity' to 'Diaspora': 1980s Emigration and 'Multicultural' London. *The Irish Diaspora* (ur. Andy Bielenberg). New York: Longman, 65–89.
- Giddens, Anthony (1991). *Modernity and Self-Identity*. Cambridge: Polity.
- Glick Schiller, Nina (2005). Transborder Citizenship: An Outcome of Legal Pluralism within Transnational Social Fields. *Mobile People, Mobile Law: Expanding Legal Relations in a Contracting World* (ur. Franz Bender Beckman, Keebit Bender Beckman). London: Ashgate, 27–51.
- Guarnizo, E. Luis (1998). The Rise of Transnational Formations: Mexican and Dominican State Responses to Transnational Migration. *Political and Social Theory* 12: 45–94.
- Hall, Stuart, Du Gay, Paul (2000). *Questions of Cultural Identity*. London: Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Hannerz, Ulf (1996). *Transnational Connections*. London, New York: Routledge.

- Kearney, Michael (1995). The Local and the Global: The Anthropology of Globalization and Transnationalism. *Annual Review of Anthropology* 24, 547–565.
- Kelly, Phillip, Lusi, Tom (2006). Migration and the Transnational Habitus: Evidence from Canada and Philippines. *Environment and Planning* 38, 831–847.
- Levitt, Peggy, Glick Schiller, Nina (2004). Conceptualizing simultaneity: Transnational Social Field Perspective. *International Migration Review* 38/145, 595–629.
- Low, Setha M., Lawrence-Zúñiga, Denise (ur.) (2003). *The Anthropology of Space and Place: Locating Culture*. London: Blackwell Publishing.
- Lukšič Hacin, Marina (2002). Povratniki kot del migracijskega toka. *Dve domovini / Two Homelands* 15, 179–193.
- Mac Laughlin, Jim (1997). Emigration and the Construction of Nationalist Hegemony in Ireland: The Historical Background to New Wave Irish Emigration. *Location and Dislocation in Contemporary Irish Society: Emigration and Irish Identities* (ur. Jim Mac Laughlin). Cork: Cork University Press, 5–29.
- Malkki, Lisa H. (1995) *Purity and Exile: Violence, Memory, and National Cosmology among Hutu Refugees in Tanzania*. Chicago: The University of Chicago Press.
- McNay, Linda (1999). Gender, Habitus and the Field: Pierre Bourdieu and the Limits of Reflexivity. *Theory, Culture and Society* 16/1, 95–117.
- Mlekuž, Jernej (2003). »Mali« prispevek k vprašanju »povratništva«: Življenjske pripovedi migrantov povratnikov iz Beneške Slovenije – potovanje brez vrnitve? *Dve domovini / Two Homelands* 17, 67–94.
- Moallem, Minoo (2000). »Foreignness« and Be/longing: Transnationalism and Immigrant Entrepreneurial Experiences. *Comparative Studies of South Asia, Africa and Middle East* XX, 200–216.
- Mouzelis, Nicos (2007). Habitus and Reflexivity: Restructuring Bourdieu's Theory of Practice. *Sociological Research Online*, <http://www.socresonline.org.uk/12/6/9.html> (6 Sept. 2012).
- Nelson, Katherine (2003). Self and Social Functions: Individual Autobiographical Memory and Collective Narrative. *Autobiographical Memory and the Construction of a Narrative Self* (ur. Robin Fivush, Catherine Haden). Mahwah, N. J.: Erlbaum Press, 125–136.
- Olwig Fog, Karen (2003). »Transnational« Socio-Cultural Systems and Ethnographic Research: Views from Extended Field Site. *International Migration Review* 37/3, 787–811.
- Portes, Alejandro, Guarnizo, Luis E., Landolt, Patricia (1999). The Study of Transnationalism: Pitfalls and Promise of an Emergent Research Field. *Ethnic and Racial Studies* 22/2, 217–237.
- Repič, Jaka (2006). »Po sledovih korenin«: Transnacionalne migracije med Argentino in Evropo. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Repič, Jaka (2010). Ambivalent identities emerging in transnational migrations between Argentina and Slovenia. *Dve domovini / Two Homelands* 31, 121–134.
- Riccio, Bruno (2001). From »Ethnic Group« to »Transnational Community«? Senegalese Migrants' Ambivalent Experiences and Multiple Trajectories. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 27, 583–599.
- Robben, Antonius (2007). Multi-sited Fieldwork. *Ethnographic Fieldwork: An Anthropological Reader* (ur. Jeffrey Sluka, Robben M. Antonius). Malden, MA: Blackwell Publishing, 331–335.
- Sassen, Saskia (2000). New Frontiers Facing Urban Sociology at the Millennium. *British Journal of Sociology* 15/1, 143–159.
- Smith, Michael P. (2002). Preface. *New Approaches to Migration?* (ur. Nadjie Al-Ali, Khalid Koser). London: Routledge, x–xiv.
- Tsuda, Takeyuki (2002). From Ethnic Affinity to Alienation in the Global Ecumene: The Encounter Between Japanese and Japanese-Brazilian Return Migrants. *Diaspora* 10/1, 53–91.
- Vertovec, Stephen (1999). Conceiving and Researching Transnationalism. *Ethnic and Racial Studies* 22/2, 447–462.
- Vertovec, Stephen (2001). Transnationalism and Identity. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 27, 573–582.